

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 94(477.46)"1920":929.735(438):070

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2022-41-9-17>**Ольга Гончарова**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
аспірантка, викладач-стажист (Україна)e-mail: honcharovaov@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9449-6091>ResearcherID: <https://publons.com/researcher/4672390/olha-honcharova/>**Ігор Кривошея**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
кандидат історичних наук, професор (Україна)e-mail: i.kryvosheia@udpu.edu.uaORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1429-8293>ResearcherID: <https://publons.com/researcher/3092677/igor-kryvosheia/>**Участь польської шляхти в Уманській сільськогосподарській виставці
(26 серпня – 3 вересня 1910 р.)**

Анотація. *Мета статті* – висвітлити підготовку та проведення сільськогосподарської виставки (26 серпня – 3 вересня 1910 р.) у місті Умані Київської губернії, показати роль польської шляхти в цій виставці як одного з основних представників та учасників заходу. **Методологічну основу дослідження** становлять загальні історичні методи (аналізу та синтезу), а також принципи науковості, історизму та об'єктивності. **Наукова новизна** полягає у тому, що автори зосередили свою увагу на дослідженні повсякденного життя польської шляхти на прикладі Уманської сільськогосподарської виставки, зокрема, через аналіз періодичної преси як джерела. Таке регіональне спрямування є неабияк важливим для історичного погляду. **Стаття** є частиною більш широкого дослідження культурно-суспільного та приватного життя шляхти Київської губернії на початку ХХ ст. **Висновки.** Польська шляхта була активним організатором та учасником сільськогосподарської виставки в Умані. Ініціатором виставки виступило Умансько-Липовецьке сільськогосподарське товариство, серед членів якого переважали поляки. На основі аналізу періодичної преси охарактеризовано підготовку до відкриття виставки, особливу увагу звернуто на експонати, які були представлені поміщиками-поляками. Захід висвітлюється як визначна подія суспільного життя, що вражала своїм розмахом, широтою географічного діапазону, своєрідною організацією, тісною співпрацею між громадськими й державними структурами та приватними особами, насамперед поміщиками. Польська шляхта багато попрацювала, щоб блискуче демонструвати своє національно-культурне життя на виставці.

Ключові слова: польська шляхта, Київська губернія, Уманська сільськогосподарська виставка, Умансько-Липовецьке сільськогосподарське товариство, дозвілля, періодика, мемуари.

Постановка проблеми. Останнє десятиліття краєзнавчі дослідження в Україні набирають обертів, а тем для наукових розвідок стає все більше. Варто зазначити, що регіональна історія висвітлює нові методологічні підходи та залучає ширшу джерельну базу для розкриття повсякденного життя певного стану, міста, особи тощо. Важливим каналом поширення інформації була періодика. З губернської, міської преси дізнавалися про місця проведення культурного дозвілля (театри, музеї, клуби, виставки). Звернення до подібних джерел інформації дають можливість створити фактологічний фундамент для наукових досліджень, найперше локальної історії.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Сучасні науковці все частіше акцентують увагу на дослідженні історії повсякдення крізь призму періодичної преси. Значне місце в цих дослідженнях посідають дозвілля та розваги шляхти. Серед них: влаштування бенкетів, балів, відвідування родичів та знайомих у святкові та вихідні дні, організація концертів, виставок. Увагу шляхти привернула сільськогосподарська виставка в місті Умані. Слід зауважити, що відомості про історію Умані та Уманщини знаходимо в працях «Настольно-справочная книга-календарь на 1911 год «Весь Умань»» [Давидюк, 2016] та «Памятная книжка Киевской губернии на 1910 год» [Памятная книжка Киевской губернии на 1910 год: с прил. адрес-календаря губернии, 1909].

Певне значення для досліджуваної теми мають праці Т. Кузнець [Кузнець, 2005], О. Прищепи [Прищепи, 2019], М. Костюк [Костюк, 2006], В. Давидюка [Давидюк, 2019], Т. Епштейна [Epszstein, 1998; Epszstein, 2005], колективна монографія «Умань. (Не)знані історії міста» [Барвінок, О. та ін., 2021]. Зазначені науковці та краєзнавці у своїх роботах звертають увагу на історію Уманщини, освітньо-культурне середовище міст Правобережної України, дозвілля польської шляхти в Україні.

Мета статті – висвітлити інформацію про підготовку та проведення сільськогосподарської виставки (26 серпня – 3 вересня 1910 р.) у місті Умані Київської губернії, показати роль польської шляхти у цій виставці як одного з основних представників та учасників заходу.

Доволі активно проведення Уманської сільськогосподарської виставки простежувалося на шпальтах періодичних видань. У газетах «Dziennik Kijowski», «Киевлянин», «Рада» знаходимо цікаву інформацію про відкриття виставки, організацію роботи виставкових відділів, встановлення павільйонів для розміщення експонатів, приїзд гостей та учасників виставки з губерній краю та Царства Польського, представлення шляхтою своїх виробів та експонатів на виставці, проведення вільного часу тощо. У мемуарах Августа Іванського (1881–1939) міститься інформація про його діяльність та членство в Умансько-Липовецькому товаристві, організацію сільськогосподарської виставки в Умані [Iwański, 1968].

Виклад основного матеріалу. Проведення подібних сільськогосподарських виставок носило не поодинокий характер, а наприкінці ХІХ ст. організовувались у багатьох українських губернських містах. Громадська та культурницька діяльність на Уманщині мала місце ще задовго до 1910 р., провідна роль у ній належала польській шляхті. За переписом 1897 р. поляки становили 2,9 % серед усього населення м. Умань і 32,2 % – серед дворянства Умані. Поляки були четвертими за чисельністю в місті, а група польської шляхти – другою за кількістю серед усіх уманських дворян [Кузнець, 2005 : 142–143].

На початку ХХ ст. в Умані виникло таємне товариство «Освіта» («Oświata»), яке очолив Август Іванський. Членами суспільства вносився внесок, що був спрямований на розвиток освіти. Сам Август Іванський після початку Першої світової війни віддав під школу та дитячий садок свій будинок на вул. Торговій [Epszstein, 2005 : 408, 410, 439].

У 1901 р. створено Умансько-Липовецьке сільськогосподарське товариство, якому й належить ініціатива проведення зазначеної виставки. До його керівного складу були вибрані: почесним головою ради – Київський губернський предводитель дворянства князь М. В. Рєпнін, головою – Липовецький повітовий предводитель дворянства граф П. М. Ігнатов, товаришем голови – граф В. С. Тишкевич. Секретарем ради був Г. В. Високінський, а скарбником – В. Л. Гавліковський. Усього рада нараховувала 48 осіб. Умансько-Липовецьке сільськогосподарське товариство засноване місцевими російськими і польськими землевласниками. До 1905 р. непорозуміння між ними не виникало. Проте згодом російські представники ігноруються, з їх думками перестають рахуватися. На засіданнях ради посилено підтримувалася польська мова, створювалися умови, за яких росіянам було важко працювати. Голова ради П. М. Ігнатов змушений був скласти свої повноваження. З 1907 р. товариство за характером своєї діяльності, за складом вищої та нижчої адміністрації стало польським [Костюк, 2006 : 140–141].

Із кінця ХІХ ст. всеросійські та великі регіональні виставки дедалі частіше почали проводитися в українських губерніях. Так, із 1884 до 1913 рр. в українських губерніях організовано сім великих регіональних і загальноросійських виставок, на яких у певній пропорції було представлено промисловість, сільське господарство та кустарну галузь: Сільськогосподарська і заводська виставка (Одеса, 1884 р.), Всеросійська сільськогосподарська виставка (Харків, 1887 р.), Сільськогосподарська і промислова виставка (Херсон, 1890 р.), Київська сільськогосподарська і промислова виставка (1897 р.), Всеросійська фабрично-заводська, художньо-промислова і сільськогосподарська виставка (Одеса, 1910 р.), Південноросійська обласна виставка сільського господарства, промисловості й кустарного виробництва (Катеринослав, 1910 р.), Всеросійська фабрично-заводська, торгово-промислова, сільськогосподарська і науково-художня виставка (Київ, 1913 р.) [Донік, 2016 : 54].

Уманська сільськогосподарська виставка 1910 р. стала важливою подією в економічній та соціокультурній дійсності регіону, найбільш резонансним і масовим заходом презентації досягнень. Підтвердження про ініціативу створення виставки Умансько-Липовецьким товариством знаходимо у газеті «Dziennik Kijowski», де зазначено: «...проект, що був створений серед великої групи околичних поміщиків, а дозрів і втілювався у життя Умансько-Липовецьким сільськогосподарським товариством, – це проект проведення в Умані 1910 р. сільськогосподарської і промислової виставки» [Ali Quis, 1909 : 2].

Уманська виставка не схожа на інші місцеві сільськогосподарські виставки Південно-Західного краю в тому відношенні, що поміщицьке господарство представлене майже повністю поляками. Російських землевласників майже не було, хоча виставка охоплює всю Київську

губернію, де є великі російські господарства. Декілька російських прізвищ загублено серед польських імен, у багатьох місцях навіть російські написи замінені польськими. Новинкою Уманської виставки є демонстрація результатів роботи землевпорядних органів Київської губернії. Землеустрою виділено цілий відділ павільйону, де вперше представлено перед публікою землеустрій краю [На уманской сельско-хозяйственной, промышленной и кустарной выставке, 1910 : 2].

Перемовини щодо відкриття Уманської виставки були досить тривалими. Ще в лютому 1910 р. за пропозицією Київського губернатора в м. Умані відбулася нарада земських діячів, членів організаційного комітету з влаштування сільськогосподарської виставки. Метою наради було представлення сільському населенню можливості широко використати виставку та залучити селян до її участі. Крім того, на нараді прийнято рішення про безкоштовну доставку сільських експонатів на виставку, зменшення ціни на проїзд для селянських груп, а також облаштування на час виставки дешевих їдалень для селян [К устройству сельско-хозяйственной выставки в г. Умани, 1910 : 4].

На сільськогосподарській виставці в м. Умані 26–31 серпня Умансько-Липовецьким сільськогосподарським товариством планувалося організувати селянський та землевпорядний відділи, на які Київським земством виділено допомогу – 2 000 рублів [Устройство Крестьянского и Землеустроительного отделов на выставке в г. Умани, 1910 : 3].

До моменту офіційного відкриття виставка ще не була готова. Вона влаштовувалася людьми, які не мали подібного досвіду роботи у таких заходах та розпоряджалися незначними засобами. Однак Уманська виставка за територією, за кількістю павільйонів, експонатів перевершує Вінницьку сільськогосподарську виставку, яка влаштовувалася губернським земством. Найперше, виставка влаштовувалася не для жителів міста, а для приїжджого із сіл населення. На виставці планувалося представити такі відділи, як полеводство, лісництво, садівництво, огородинство, квіткарство, конярство, тваринництво, птахівництво, бджільництво, шовківництво, кустарно-мистецький, ремісничий, машинно-технічний, промислово-заводський, молочного господарства, селянський та кооперативний. Йшла успішна підготовка зі встановлення павільйонів. На виставці будуть представлені експонати Київського губернського земства, особливу увагу звернуто на влаштування протипожежного відділу, в якому за ініціативою завідуючого страховим відділом, члена губернської управи Д. В. Логінського представлять також селянські будівлі з вогнетривкого матеріалу. До м. Умань був відряджений чиновник зі страхового відділу, для організаційних робіт [Уманская сельско-хозяйственная и кустарно-промышленная выставка, 1910 : 3].

На виставковій площі робота тривала з ранку до пізньої ночі. Проект програми заплановано на 22–25 серпня, приймання експонатів, ветеринарний огляд та експертиза у відділах. 26 серпня об 11.00 планувалося відкриття виставки, очільники кожного відділу в павільйонах давали пояснення і демонстрували більше цікавих екземплярів. Потім планували прийом чиновників та колективний обід, під час якого одну годину мають грати трубачі, які прибудуть до Умані. З восьмої години вечора та сама музика грала в клубі «Огніско». На 27 серпня заплановано експертний висновок, а з 11 до 6 вечора – виставка коней та допоміжних засобів. Увечері в «Огніско» бал на замовлення римо-католицького благодійного товариства. 28 серпня – показ машин та сільськогосподарської техніки на софіївських полях. Загальні збори сільськогосподарського товариства – 29 серпня; на неділю 30-го заплановано показ великої рогатої худоби від селян. Увечері – бал в «Огніско» на честь вистави. 31-го вранці мала відбутися виставка худоби, після обіду – отримання нагород, а о сьомій годині вечора – закриття виставки. Потім пікнік у міському клубі. У театрі виступає російська трупа; ходять чутки про згоду на концерт відомого польського співака. Різноманітна програма, чудовий серпневий сезон, музика та багато цікавих заходів, особливо у відділі конярства, який завжди тримає лідерство в Україні, зовсім поруч прекрасна Софіївка, вони, безсумнівно, привертають багато людей [Wystawa humańska, 1910 : 1].

На виставці можна було побачити: телички (телиці) Бенедикта Ліпковського; коні панів Йокіша (Юкіша), Закревського, Кароля Ярошинського; молоді деревця з розсадника Леона Гумніцького; рілнічні (сільськогосподарські) машини; павільйон Зеленьківського маєтку М. Журовського; картини з колекції мецената В. Залютинського; скульптури пана Чайковського; картини Є. Вржешца; альтанка голови Умансько-Липовецького сільськогосподарського товариства Владислава Подгорського з Коржової та багато інших об'єктів [Epsztein, 1998 : 24].

Уманське училище садівництва презентувало на виставці експонати неякісних фруктів. У місцевих колах училище не користувалося хорошою репутацією, але з приходом нового директора з'явилася надія, що ситуація з садівництвом покращиться. Після експонатів училища привертають увагу демонстрації садівництва землевласника Л. Гуляницького з Липовецького повіту. Тут представлені яблука, груші, звиклі до тутешнього клімату американські та японські рослини [Ali Quis, 1909 : 3].

Зі слів кореспондента, який відвідав виставку, досі не з'ясовано, що являє собою «кустарне виробництво», тому тут можна знайти шинку, чотири шматка масла, жіночі та дитячі капелюшки місцевих єврейських майстерень. Кустарний відділ був кращим і найбільш систематизованим відділом. Ручна праця серед сільського населення Київської губернії за останні роки робить успіхи. В Уманському повіті селянський кустарний промисел, особливо ткацтво, вишивка, набули розвитку завдяки баронесі Н. Мейендорф. У Липовецькому повіті цей напрям розвиває Ю. Н. Гудим-Левкович, завдяки якій жіночі вироби вражають відвідувачів виставки. У Чигиринському повіті працю кустарних виробів розвивала пані Н. Давидова, в Черкаському – княгиня Н. Яшвіль, у Васильківському – В. Ханенко. Між виробами цих повітів існувала велика різниця. У той час як Уманський та Васильківський повіти працювали на широку місцеву публіку, виділяючи прості вироби, інші повіти виробляють витончені речі і збувають їх на ринках великих міст – Києва, Одеси і навіть Західної Європи. На другий день виставки в цьому відділі відвідувачі звернули увагу на слюсарні роботи учнів Уманського ремісничого училища (столярні та землеробські вироби).

Після жіночих робіт, виставлених Уманським, Липовецьким та Васильківським повітами, звернуто увагу на особисті експонати з литовських губерній. Пані Рудомина з Ковельської губернії виставила чудові кружева ручної роботи, Г. Березовський і Ф. Будна з с. Клембівка виставили вишивки і полотна, пані Левандовська представила прекрасне біле сукно власного виробництва та експонати кустарного характеру з Царства Польського [Уманская выставка (От нашего корреспондента). III, 1910 : 3].

24 серпня виставку відвідав директор департаменту землеробства Міністерства внутрішніх справ граф П. Ігнат'єв. На вокзалі графа зустріли член виставкового комітета та російські землевласники. На графа виставка справила сприятливе враження, особливо відділ скотарства. Головний інтерес землевпорядного відділу представляє колекція карт розверстань. Карти дають наочне уявлення як ведеться розверстання. Колись розмежовувалися дачі поміщиків включаючи межі і землі на яких господарювали селяни – це була епоха генерального і спеціального межування. Після 1861 р. на дачах поміщиків відмежовувалася поміщицька земля від селянських наділів. Щити з фотографіями побудов хуторян, короткі описи робіт, вживаних на нових ділянках, зразки експонатів дають поняття про те, як відображається розверстування на сільських господарствах. На карті Київської губернії від 1907 р. позначено Уманський повіт. На ній розверстано біля 40 селищ. Землевпорядна комісія ліквідувала общинне володіння, введене на казенних землях військових поселень і знищила міжсмулля. Після Уманського повіту значні розверстання видно в Радомишльському, Васильківському, Київському, Черкаському повітах. Поряд Чигиринський, Бердичівський, Липовецький, Сквирський повіти, де не зроблено ніяких робіт по розверстанню. Карта складена для уманської виставки говорить про закриття п'яти повітових комісій [Уманская выставка (От нашего корреспондента). IV, 1910 : 3].

Експонати з відділу тваринництва були одними з найкращих на виставці. Вся публіка захоплювалася виставленою худобою. Не лише місцеві сільські власники, а й власники з Царства Польського представляли худобу на виставці. Сюди було доставлено 87 коней. Конярство вважалось більш панською забавою, ніж справою масового характеру. У відділі дрібного тваринництва були представлені поросята йоркширської породи [Уманская выставка (От нашего корреспондента). V, 1910 : 2].

З'їзд сімейств навколишніх землевласників під час виставки був великим, і приваблювали їх не так симентали та йоркшири, як розваги. Також проведено два «польських» бали, пікніки, благодійні вечори, гуляння. Коли перше засідання сільськогосподарського товариства було майже порожнім, виставковий ресторан не в силах був задовольнити потреби приїжджої публіки. Під час виставки приїжджий жіночий персонал виконував завіт свого національного героя Костюшки «танцюйте, польки!» [Уманская выставка (От нашего корреспондента). VI, 1910 : 2].

У перший день виставки до Умані народ приїздив не лише каретами, а й поїздами. Вагони були переповнені. Звідусіль лунала польська мова. Аби згаяти вільний час гості гуляли парком Софіївка, на той час «Царицин сад». За красою своїх гранітних глиб і гротів, водоспадів, підземних каналів і терас, за фантастичністю «храму кохання», на острові, який нагадував «острів мертвих», Беклина – Софіївка не поступалася кращим паркам у світі. Туристи наголошували, що Уманське сільськогосподарське училище, якому належить парк, погано доглядає за ним. «Ще недавно ставки були чисті, а зараз затягнуті брудною зеленою тванню, у водоймах перуть білизну, від порому не залишилось і сліду» [Ali Quis, 1909 : 3].

Август Іванський (молодший), який був членом ради Товариства, писав у своїх спогадах про товариство: «Одним з організаторів і першим головою був граф Бенедикт Тишкевич з Пліскова. Потім Товариством керували Владислав Подгорський з Коржової та Тадеуш Флорковський зі Скали. Уманська виставка стала кульмінаційним моментом, своєрідною вищою точкою діяльності Умансько-Липовецького сільськогосподарського товариства.

...організовувалися бали, пікніки, прогулянки до Софіївки, кінські перегони, конкурси бричок та інші розваги...» [Iwański, 1968 : 342; Давидюк, 2019 : 354].

За підсумками виставки павільйонів і різних споруд представили 37, зокрема 15 павільйонів, збудованих комітетом виставки, і 17 – збудованих експонентами. Влаштування виставки обійшлося в 23 930 рублів. Експонатів було 239 платних і 805 безкоштовних, у числі останніх 138 по кустарному відділі і 639 по відділу сільського господарства. Протягом 9 днів (з 26 серпня до 3 вересня) продано 18 034 білети, крім того, 16 749 білетів видано безкоштовно (12 783 білети для селян і 1 620 – для студентів). Призначено нагород: золотих медалей – 32, великих срібних – 48, малих срібних – 38, бронзових – 59 і похвальних листів – 89. Під час виставки проведено 18 читань на різні сільськогосподарські теми [Итоги уманской сельско-хозяйственной, промышленной и кустарной выставки, 1910 : 3].

У газеті «Рада» згадується 10 відділів на виставці: 1) полеводство – голова А. Севастьянов; 2) машинно-будівничий – голова Б. Садовський; 3) промислово-заводський – голова М. Шмід; 4) скотарство – Б. Ліпковський; 5) птахівництво – голова – дворянин А. Збишевський; 6) конярство – голова – дворянин З. Добровольський; 7) садівництво – голова М. Сафронов; 8) лісівництво – голова А. Львов; 9) селянський відділ – голова – дворянин В. Максимчук; 10) кооперативний відділ – голова – дворянин С. Федорович. Голова селянського відділу заборонив читати лекції українською мовою [Виставка в Умані, 1910 : 3].

У павільйоні панського полеводства відзначили експонати поміщика Севастьянова, його маєток (село Степанівка, Гайсинський повіт, Подільська губернія) славиться добірним зерном, яке забирають сусідні поміщики і «Синдикат». У павільйоні поміщика В. Подгорського (село Коржова) привертала увагу селянські вишивки з власних мережок. Поміщик села Піщаної виставив два манекени – молодого й молоді у весільному вбранні. У кустарному відділі переважали польські вироби з Варшави. Конярство, скотарство, свинарство, вівчарство і птахівництво – було чисто поміщицьким. Крім панських експонатів місцевого району, був скот з Польщі, з Люблінської губернії. Селянський скот мало представлений, найкраща пара волів була у селянина з села Вільшана Звенигородського повіту. Загалом виставка експонувала культуру поміщицьку, а не селянську, польську, а не українську. Польська шляхта багато попрацювала, щоб блискуче демонструвати свою національність. Перше враження було таке, що все це діється не на українській, а на польській землі. Більшість відвідувачів виставки теж поляки. Місцева газета «Голос Провінції» зазначала «Жвава польська мова постійно змінюється французькою» [Сільськогосподарська виставка в Умані, 1910 : 3].

Жителі Умані дивились на виставку, як шотландці обдирання приїжджих. Місцеві квартири, позбавлені примітивних зручностей, коштовали до 10 рублів за добу. Для зручності приїжджих виставковим комітетом у місті влаштовано квартирне бюро, в якому наводилися довідки про вільні квартири. Бюро діяло доволі дивно, тримало на вокзалі євреїв-агентів, які давали неправдиві свідчення про підняття цін на квартири. Врятувало ситуацію діяльність училища садівництва в Умані й агентів міністерства народної освіти, які надавали безкоштовно квартири для багатьох службовців. Водії таксі брали з приїжджих нефіксовану плату за доставку до місця призначення. Сама ж виставка повинна бути вдалою. З боку предводителя дворянства Уманського повіту барона Г. Мейендорфа, очільника Умансько-Липовецького сільськогосподарського товариства В. Подгорського і Т. Фліерського були прийняті всілякі заходи для того, щоб виставка відбулася на належному рівні. 26 серпня погода в місті зіпсувалася. Об 11 годині передбачалося відкриття виставки і чекали багато приїжджих, але дощ лив, як з відра [Уманская выставка (От нашего корреспондента). I, 1910 : 2].

З 26 серпня до 3 вересня 1910 р. в приватному парку «Шато-де Флер» проходила перша повітова сільськогосподарська кустарна і промислова виставка. Парк займав площу від рогу вулиць Пушкінської і Садової до теперішнього нового корпусу педагогічного університету, поділявся на дві половини і був місцем прогулянок уманської публіки [Давидюк, 2019 : 345].

Незважаючи на затяжний дощ, відкриття виставки відбулося. Очільник Умансько-Липовецького сільськогосподарського товариства В. Подгорський виголосив промову про значення виставки, виставковий оркестр виконав «Боже, Царя бережи». Передбачалося, що в день відкриття виставку відвідають багато охочих і плата за вхід була підвищена до 1 рубля 10 коп. Очікувалися прибутки, які потребували урегулювання виставкових рахунків. Виставка, не дивлячись на значні розміри, великою кількістю експонатів завдячує виключно щедрості землевласників. У розпорядженні комітета були наступні «суми»: управління землеустрою і землеробства дало субсидію на 2 000 руб., Київське земство дало 1 000 руб., 50 землевласників дали по 100 руб., на 3 000 руб. ті ж землевласники розібрали «акції» виставки, а всього зібрали 11 000 руб. Облаштування виставки обійшлося приблизно в 15 000 руб., тому не вистачало 4 000 руб., які передбачалося покрити оплатою за вхід і за місця. Плата за місця залишилися, але в оплаті за вхід, через дощ у найбільш прибутковий день, утворилися збитки, які покрити буде не так легко [Уманская выставка (От нашего корреспондента). II, 1910 : 3–4].

.....
Вулиця Садова була забита натовпом – жителями «старого базара». Сюди ж з'їжджалися екіпажі з польським панством. Білет на виставку коштував 32 коп., а щоб ознайомитися з каталогом виставки потрібно було його придбати за 30 коп., в якому думали знайти план виставки, номери і назви окремих павільйонів та повний перелік експонатів і експонатів по окремих павільйонах. Виявилось, що вистава сама по собі, а каталог сам по собі. Після заголовку, про те що виставка проводиться Умансько-Липовецьким сільськогосподарським товариством, йшло дві пусті сторінки, потім з четвертої сторінки йшли без назв відділи, експонати маєтків княгині О. Довгорукової, Бидловських та ін., потім знову пусті сторінки, чергуючись із переліком експонатів по всіх відділах виставки: II. Конярство; IV. Тваринництво; V. машинно-технічний; VI. Садівництво; VII. Кустарний; VIII. промислово-заводський; IX. молочне господарство; XI. селянський і XII. кооперативний [На уманской сельско-хозяйственной, промышленной и кустарной выставке, 1910 : 2].

У художньому павільйоні було близько 100 картин, це перша художня виставка в Умані, однак багатьох відвідати її зупиняла додаткова плата в обсязі 30 коп. Один із туристів, що побував на Уманській виставці, залишив свої враження «загальне враження грандіозне, враховуючи умови середнього повітового містечка. Більшість павільйонів забиті експонатами, серед яких вирізняються експонати з тваринництва, полеводства та сільськогосподарських машин. Різноманітність та кількість експонатів настільки великі, що за один візит важко охопити всі подробиці. Для тих, хто любить ефекти та багато речей, Уманська виставка може здатися більш значною, чим вона є насправді. Але для тих, кому потрібні лише вказівки виставки на стан відповідних галузей промисловості, вона за першим враженням може здатися «базаром дешевого розпродажу», серед якого предмети серйозного та спеціального інтересу губляться в масі дрібниць та меркантильній дрібязковості, наприклад, сукняних товарах місцевого купця Пхора. На фоні загального враження подекуди миготять «місцеві» риси. У кустарному відділі нам кинувся в очі напис «Samodzialy z Wolynia». Наскільки виставка представляє місцеву сільськогосподарську промисловість – це важко сказати. У каталозі ми знайшли в кустарному відділі чимало експонатів із польських губерній, з Литви, Одеси та ін. Навіщо вони в Умані?» [На уманской сельско-хозяйственной, промышленной и кустарной выставке, 1910 : 2].

Київською губернською управою виділено в розпорядження Києво-Подільського управління землеробства і державного майна 500 руб. на видачу нагород за кращі експонати на Уманській виставці. У розпорядження завідувача училища губернська управа виділила кошти на здійснення учнями шести ремісничих відділів екскурсії в місті, для огляду виставки земськими агрономами будуть вестися сільськогосподарські читання за задалегідь розділеними темами [К Уманской сельско-хозяйственной и промышленной выставке, 1910 : 4].

28 та 29 серпня о сьомій годині вечора відбулося зібрання Умансько-Липовецького сільськогосподарського товариства. На засіданні були представлені наступні доповіді: 1) пана Леа-Запартовича, вінницького агронома «Про агроґрунтові хвороби та дослідні поля»; 2) доктора Станіслава Мрозінського «Про необхідність і користь прив'язування Товариства асоціації виробників насіння цукрових бараків Київської, Подільської і Волинської губерній»; 3) пана Джеймса Дугласа, секретаря ради з'їзду промислових і торгових представників у Санкт-Петербурзі: «Майбутні перспективи російського експорту пшениці» та «Про засоби підняття комерційної вартості на російську пшеницю» [Z wystawy humańsklej, 1910 : 2].

Висновки. Так, на основі аналізу періодичної преси висвітлено підготовку до відкриття сільськогосподарської виставки в місті Умані Київської губернії, залучення губернської та міської влади, землевласників для облаштування та фінансування виставки, особливу увагу звернуто на експонати, які були представлені поміщиками-поляками. Виставка характеризується як визначна подія суспільного життя, що вражала своїм розмахом, широтою географічного діапазону, своєрідною організацією, тісною співпрацею між громадськими й державними структурами та приватними особами, насамперед поміщиками. Ініціатором виставки виступило Умансько-Липовецьке сільськогосподарське товариство, серед членів якого переважали поляки.

На виставці представили такі відділи, як полеводство, лісництво, садівництво, конярство, тваринництво, птахівництво, ремісничий, кустарний, машинно-технічний, промислово-заводський, молочного господарства, селянський та кооперативний. Дозвілля під час виставки було різноманітним, це відвідування її відділів, екскурсії, проведення сільськогосподарських читань, їзда на конях, бали, пікніки, благодійні вечори, прогулянка парком «Софіївка». Польська шляхта багато попрацювала, щоб блискуче демонструвати свою національність на виставці. Експонати були й з інших губерній та Царства Польського.

Подяка. Автори статті щиро вдячні всім учасникам редакційної колеґії за поради, надані під час дослідження та написання статті.

Фінансування. Автори не отримували фінансової підтримки для дослідження та публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Ali, Quis.** (1909). Wystawa rolniczo-przemysłowa w Humaniu. *Dziennik Kijowski : pismo polityczne, społeczne i literackie*, (5) 18 listopada, 1–6.
- Epsztein, T.** (1998). *Edukacja dzieci i młodzieży w polskich rodzinach ziemiańskich na Wołyniu, Podolu i Ukrainie w II poł. XIX w.* Instytut historii Polskiej Akademii Nauk. Warszawa: DiG, 233 s.
- Epsztein, T.** (2005). *Z piórem i paletą. Zainteresowania intelektualne i artystyczne ziemiaństwa polskiego na Ukrainie w II połowie XIX wieku.* Warszawa: Wydawnictwo Neriton Instytut Historii PAN, 589 s.
- Iwański, A., senior. Pamietniki, 1832–1876. Iwański, A., junior. Wspomnienia, 1881–1939.** (1968). Słowo wstępne Jarosława Iwaszkiewicza. Opracował Waclaw Zawadzki. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 573 s.
- Wystawa humańska.** (1910). *Dziennik Kijowski : pismo polityczne, społeczne i literackie*, 18 (31) sierpnia, 1–4.
- Z wystawy humańskiej.** (1910). *Dziennik Kijowski: pismo polityczne, społeczne i literackie*, 20 sierpnia (2 września), 1–4.
- Барвінок, О. та ін.** (2021). Умань. *(Не)знані історії міста*. Ред. І. Мацевко. Львів: Центр міської історії Центрально-Східної Європи, 280 с.
- Виставка в Умані.** (1910). *Рада: щоденна політ., економ. і літ. газета*, 28 серпня, 1–4.
- Давидюк, В.** (2019). *Умань і Уманщина в київській газеті «Киевлянинъ» 1900–1919 рр.* Вип. 2. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 598 с.
- Давидюк, В.** (Упоряд.) (2016). *Настольно-справочная книга-календарь на 1911 год «Весь Умань».* Умань: Візаві, [36–40 к] с.
- Донік, О.** (2016). Київська Всеросійська виставка 1913 р. як виразний приклад презентації досягнень у модернізації економіки й міського життя. *Проблеми історії України XIX – поч. XX ст.*, 25, 50–69.
- Итоги уманской сельско-хозяйственной, промышленной и кустарной выставки.** (1910). *Киевлянин*, 2 октября, 1–6.
- К Уманской сельско-хозяйственной и промышленной выставке.** (1910). *Киевлянин*, 22 августа, 1–8.
- К устройству сельско-хозяйственной выставки в г. Умани.** (1910). *Киевлянин*, 6 февраля, 1–6.
- Костюк, М.** (2006). Діяльність Умансько-липовецького сільськогосподарського товариства з популяризації сільськогосподарських знань позашкільним шляхом (початок XX ст.). *Український селянин*, 10, С. 140–143.
- Кузнець, Т.** (2005). *Населення Уманщини XIX – початку XX століття.* К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 195 с.
- На уманской сельско-хозяйственной, промышленной и кустарной выставке.** (1910). *Киевлянин*, 31 августа, 1–6.
- Памятная книжка Киевской губернии на 1910 год: с прил. адрес-календаря губернии.** (1909). Изд. Киев. губерн. статист. ком. Киев: Тип. Губерн. Правления, 706 с.
- Прищеп, О.** (2019). *«Місця зустрічі»: культурне довкілля міст Правобережної України (кінець XVIII – початок XX ст.).* Рівне: М. Дятлик, 688 с.
- Сільськогосподарська виставка в Умані.** (1910). *Рада: щоденна політ., економ. і літ. газета*, 5 вересня, 1–4.
- Уманская выставка (От нашего корреспондента). V.** (1910). *Киевлянин*, 3 сентября, 1–6.
- Уманская выставка (От нашего корреспондента). VI.** (1910). *Киевлянин*, 4 сентября, 1–6.
- Уманская выставка (От нашего корреспондента). I.** (1910). *Киевлянин*, 28 августа, 1–6.
- Уманская выставка (От нашего корреспондента). IV.** (1910). *Киевлянин*, 1 сентября, 1–6.
- Уманская выставка (От нашего корреспондента). II.** (1910). *Киевлянин*, 29 августа, 1–8.
- Уманская выставка (От нашего корреспондента). III.** (1910). *Киевлянин*, 30 августа, 1–6.
- Уманская сельско-хозяйственная и кустарно-промышленная выставка.** (1910). *Киевлянин*, 13 июля, 1–6.
- Устройство Крестьянского и Землеустроительного отделов на выставке в г. Умани.** (1910). *Киевлянин*, 23 мая, 1–8.

Olha V. Honcharova

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
PhD student, Lecturer (Ukraine)

Igor I. Kryvosheia

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
PhD. (History), Professor (Ukraine)

**Participation of the Polish Nobility in the Uman Agricultural Exhibition
(August 26 – September 3, 1910)**

Abstract. The purpose of the article is to highlight the preparation and holding of an agricultural exhibition (August 26 - September 3, 1910) in the city of Uman, Kyiv province, to show the role of the Polish nobility in the Uman agricultural exhibition, as one of the main representatives and participants of the event. **The methodology of the research** is general historical methods (analysis and synthesis), as well as the principles of scientificity, historicism, and objectivity. **The scientific novelty** of the work lies in the fact that the authors focused their attention on the study of the everyday life of the Polish nobility on the example of the Uman Agricultural Exhibition and using the periodical press as a source. Such a regional orientation is quite important for a historical perspective. The article is part of a broader study of the cultural, social and private life of the nobility of the Kyiv province at the beginning of the 20th century. **Conclusions.** The Polish nobility was an active organizer and participant of the agricultural exhibition in Uman. The initiator of the exhibition was the Uman-Lipovetsk agricultural society, whose members were predominantly poles. Based on the analysis of the periodical press, the preparation for the opening of the exhibition is covered, special attention is paid to the exhibits that were presented by the Polish landowners. The event is highlighted as a significant event of social life, which was impressive with its scope, breadth of geographical range, unique organization, close cooperation between public and state structures and private individuals, primarily landowners. The Polish nobility worked hard to brilliantly demonstrate their national and cultural life at the exhibition.

Key words: Polish nobility, Kyiv province, Uman agricultural exhibition, Uman-Lipovetsk agricultural society, leisure, periodicals, memoirs.

References:

- Ali, Quis.** (1909). Wystawa rolniczo-przemysłowa w Humaniu. *Dziennik Kijowski : pismo polityczne, społeczne i literackie*, (5) 18 listopada, 1–6. [in Polish].
- Epsztein, T.** (1998). *Edukacja dzieci i młodzieży w polskich rodzinach ziemiańskich na Wołyniu, Podolu i Ukrainie w II poł. XIX w.*; Instytut historii Polskiej Akademii Nauk. Warszawa: DiG. 233 p. [in Polish].
- Epsztein, T.** (2005). *Z piórem i paletą. Zainteresowania intelektualne i artystyczne ziemiaństwa polskiego na Ukrainie w II połowie XIX wieku*, Warszawa : Wydawnictwo Neriton Instytut Historii PAN. 589 p. [in Polish].
- Iwański, A., senior.** (1968). *Pamiętniki, 1832–1876. Iwański, A., junior. Wspomnienia, 1881–1939.* Słowo wstępne Jarosława Iwaszkiewicza. Opracował Wacław Zawadzki. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy. 573 p. [in Polish].
- Wystawa humańska** (1910). *Dziennik Kijowski : pismo polityczne, społeczne i literackie*. 18 (31) sierpnia, 1–4. [in Polish].
- Z wystawy humańskiej** (1910). *Dziennik Kijowski: pismo polityczne, społeczne i literackie*, 20sierpnia (2 września), 1–4. [in Polish].
- Barvinok, O.** (2021). *Uman. (Ne)znani istorii mista [Uman. (Un) known history of the city]*. Red. I. Matsevko. Lviv: Tsentr miskoi istorii Tsentralno-Skhidnoi Yevropy, 280 p. [in Ukrainian].
- Vystavka v Umani [Exhibition in Uman]** (1910). *Rada: shchodenna polit., ekonom. i lit. hazeta – Council: daily flight., Economy. and lit. newspaper*, 28 serpnja, 1–4. [in Ukrainian].
- Davydyuk, V.** (2019). *Uman i Umanshchyna v kyivskii hazeti «Kyevlianyń» 1900–1919 rr. [Uman and Uman region in the Kyiv newspaper «Kievlyanin» 1900-1919]*. Uman: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Vizavi», 598 p. [in Ukrainian].
- Davydiuk, V.** (Comps.). (2016). *Nastolno-spravochnaya kniga-kalendar na 1911 god «Ves Uman» [Desktop-reference book-calendar for 1911 «All Uman»]*. Uman: Vizavi, [3b–40 k] p. [in Ukrainian].
- Donik, O.M.** (2016). Kyivska Vserosiiska vystavka 1913 r. yak vyraznyi pryklad prezentatsii dosiahnen u modernizatsii ekonomiky y miskoho zhyttia. [Kyiv all-russian exhibition in 1913 as an expressive example of presentation of achievements at modernisation of economy and municipal life]. *Problemy istorii Ukrainy XIX – poch. XX st. – Problems of the history of Ukraine XIX - early XX century*. 25, 50–69. [in Ukrainian].

Itogi umanskoj selsko-khozyaystvennoy. promyshlennoy i kustarnoy vystavki [Results of the Uman agricultural, industrial and handicraft exhibition] (1910). *Kievlyanin – Kyiv resident*, 2 oktyabrya, 1–6. [in Russian].

K Umanskoj selsko-khozyaystvennoy i promyshlennoy vystavke. [To the Uman agricultural and industrial exhibition] (1910). *Kievlyanin – Kyiv resident*, 22 avgusta, 1–8. [in Russian].

K ustroystvu selsko-khozyaystvennoy vystavki v g. Umani [To the arrangement of an agricultural exhibition in Uman] (1910). *Kievlyanin – Kyiv resident*, 6 fevralya, 1–6. [in Russian].

Kostyuk, M. (2006). Diialnist Umansko-lipovetskoho silskohospodarskoho tovarystva z populiaryzatsii silskohospodarskykh znan pozashkilnym shliakhom (pochatok XX st.). [Activity of Uman-Lipovets Agricultural Society for popularization of agricultural knowledge out of school (early XX century)]. *Ukrainskyi Selianyn – Ukrainian peasant*, 10, 140–143. [in Ukrainian].

Kuznets, T.V. (2005). *Naselennia Umanshchyny XIX – pochatku XX stolittia* [Population of Uman region of the XIX – early XX centuries]. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichniy tsentr «Kyivskiy universytet», 195 p. [in Ukrainian].

Na umanskoj selsko-khozyaystvennoy. promyshlennoy i kustarnoy vystavke [At the Uman agricultural, industrial and handicraft exhibition] (1910). *Kievlyanin – Kyiv resident*, 31 avgusta, 1–6. [in Russian].

Pamyatnaya knizhka Kiyevskoy gubernii na 1910 god: s pril. adres-kalendarya gubernii [Commemorative book of the Kyiv province for 1910: with app. provincial calendar address.]. (1909). Izd. Kiyev. gubern. statist. kom. Kiyev: Tip. Gubern. Pravleniya. 706 p. [in Russian].

Pryshepa, O. P. (2019). «Mistsia zustrichi»: kulturne dovkillia mist Pravoberezhnoi Ukrainy (kinets XVIII – pochatok XX st.). [«Meeting places»: the cultural environment of the cities of the Right Bank of Ukraine (late eighteenth – early twentieth century)]. Rivne: M. Dyatlyk. 688 p. [in Ukrainian].

Silskohospodarska vystavka v Umani [Agricultural exhibition in Uman] (1910). *Rada: shchodenna polit., ekonom. i lit. hazeta – Council: daily flight., Economy. and lit. newspaper*, 5 veresnja, 1–4. [in Ukrainian].

Umanskaya vystavka (Ot nashego korrespondenta). V. [Uman Exhibition (From our correspondent)] (1910). *Kievlyanin – Kyiv resident*, 3 sentyabrya, 1–6. [in Russian].

Umanskaya vystavka (Ot nashego korrespondenta). VI. [Uman Exhibition (From our correspondent)] (1910). *Kievlyanin – Kyiv resident*, 4 sentyabrya, 1–6. [in Russian].

Umanskaya vystavka (Ot nashego korrespondenta). I. [Uman Exhibition (From our correspondent)] (1910). *Kievlyanin – Kyiv resident*, 28 avgusta, 1–6. [in Russian].

Umanskaya vystavka (Ot nashego korrespondenta). IV. [Uman Exhibition (From our correspondent)] (1910). *Kievlyanin – Kyiv resident*, 1 sentyabrya, 1–6. [in Russian].

Umanskaya vystavka (Ot nashego korrespondenta). II. [Uman Exhibition (From our correspondent)] (1910). *Kievlyanin – Kyiv resident*, 30 avgusta, 1–6. [in Russian].

Umanskaya vystavka (Ot nashego korrespondenta). III. [Uman Exhibition (From our correspondent)] (1910). *Kievlyanin – Kyiv resident*, 29 avgusta, 1–8. [in Russian].

Umanskaya selsko-khozyaystvennaya i kustarno-promyshlennaya vystavka [Uman Agricultural and Handicraft Exhibition] (1910). *Kievlyanin – Kyiv resident*, 13 iyulya, 1–6. [in Russian].

Ustroystvo Krestianskago i Zemleustroitel'nogo otdelov na vystavke v g. Umani [The arrangement of the Peasant and Land Management Departments at the exhibition in Uman] (1910). *Kievlyanin – Kyiv resident*, 23 maya, 1–8. [in Russian].

Статтю надіслано до редколегії 11.07.2022 р.

Статтю рекомендовано до друку 16.08.2022 р.